K 16/2024 vp
Ilmastoasiantuntija Hanna Aho
Suomen luonnonsuojeluliitto ry
LiV 1.10.2024

Asia: K 16/2024 vp Valtioneuvoston ilmastovuosikertomus 2024

Luonnonsuojeluliitto kiittää mahdollisuudesta lausua asiasta ja toteaa seuraavaa:

- Vaikka päästöt ovat vähentyneet selvästi, hiilinielujen romahtamisen vuoksi Suomen nettopäästöt ovat samalla tasolla kuin vuonna 1990.
- Suomi ei nykytoimin saavuta EU:n vuoden 2030 velvoitteita eikä hiilineutraaliutta vuonna 2035.
- Ilmastovuosikertomus tuo selkeästi esiin lisätoimien tarpeen.
- Eduskunta edellytti kirjelmässä EK 3/2024 vp liittyen edelliseen ilmastovuosikertomukseen, että “hallitus ryhtyy toimenpiteisiin keskeisten ilmastopolitiikan suunnitelmien päivittämiseksi ja valmistelee ehdotukset kustannustehokkaiksi lisätoimiksi toimien kokonaisvaikutukset huomioon ottaen.”Hallitus ei kuitenkaan ole ryhtynyt eduskunnan kirjelmän ja edellisen ilmastovuosikertomuksen seurauksena toimiin maankäyttösektorin ilmastosuunnitelman muuttamiseksi ilmastolain 17 § mukaisesti.
- Valiokunnan tulee edellyttää ilmastolain mukaista päätöstä lisätoimista, uuden maankäyttösektorin ilmastosuunnitelman valmistelua ja varautumista maankäyttösektorin nieluyksiköiden ostoon kauden 2021-2025 velvoitteiden täyttämiseksi, jotta ilmastotavoitteet voidaan saavuttaa ja vältetään velvoitteiden siirtyminen taakanjakosektorille.
- Liitto kiittää, että vuosikertomus sisältää myös osion luonnon monimuotoisuudesta, muistuttaa velvollisuudesta huomioida luonnon monimuotoisuus ilmastolain tarkoittamissa suunnitelmissa ja nostaa esiin, että johdonmukaisuuden lisäämistä tarvitaan edelleen erityisesti metsien ja muiden luonnonvarojen käyttöä koskevan ohjauksen kanssa. Liiton mielestä tämä korostaa ennestään uuden maankäyttösektorin ilmastosuunnitelman tarvetta.

Lisätoimitarve

Vaikka päästöt ovat vähentyneet selvästi, hiilinielujen romahtamisen vuoksi Suomen nettopäästöt ovat samalla tasolla kuin vuonna 1990.

Ilmastovuosikertomus tuo selkeästi esiin lisätoimien tarpeen. Ilman merkittäviä lisätoimia maankäyttösektorilla on todennäköistä, ettei Suomi saavuta EU:n LULUCF-asetuksen mukaisia velvoitteita ilman mahdollisia LULUCF-yksiköiden ostoja muista jäsenmaista. Mikäli LULUCF-sektorin vajetta ei saada katettua, siirtyy vaje katettavaksi taakanjakosektorilla. Päästövähennystahti ei ole riittävä ilmastolain vuoden 2030 päästövähennystavoitteen saavuttamiseksi. Kansallisen hiilineutraaliustavoitteen saavuttaminen edellyttää lisätoimia maankäyttösektorilla sekä muilla sektoreilla.

Eduskunta edellytti kirjelmässä EK 3/2024 vp liittyen edelliseen ilmastovuosikertomukseen, että "hallitus ryhtyy toimenpiteisiin keskeisten ilmastopolitiikan suunnitelmien päivittämiseksi ja valmistelee ehdotukset kustannustehokkaiksi lisätoimiksi toimien kokonaisvaikutukset huomioon ottaen." Hallitus ei kuitenkaan ole ryhtynyt eduskunnan kirjelmän ja edellisen ilmastovuosikertomuksen seurauksena toimiin maankäyttösektorin ilmastosuunnitelman muuttamiseksi ilmastolain 17 § mukaisesti.

Valiokunnan tulee edellyttää ilmastolain mukaista päätöstä lisätoimista, uuden maankäyttösektorin ilmastosuunnitelman valmistelua ja varautumista maankäyttösektorin nieluyksiköiden ostoon kauden 2021-2025 velvoitteiden täyttämiseksi, jotta ilmastotavoitteet voidaan saavuttaa ja vältetään velvoitteiden siirtyminen taakanjakosektorille.

Liitto muistuttaa, että sekä kansallisten että EU-velvoitteiden saavuttamisesta on ympäristöhyötyjen lisäksi Suomelle valtava taloudellinen potentiaali ja mainehyöty. Vihreä siirtymä tuo investointeja ja kestäviä työpaikkoja. Ympäristökriisien ratkaisu on taloudellisesti välttämätöntä. Epäjohdonmukainen ilmastopolitiikkaa tekee hallaa uusille investoinneille. Edellisten ja nykyisen hallituksen riittämättömät toimet ja kustannustehokkaiksi havaittujen toimien peruminen kasvattaa kustannuksia tulevaisuudessa ja jättää nuorille ja tuleville sukupolville epäoikeudenmukaisen ja raskaan hiilivelkataakan.

Valtiontalouden tutkimuskeskus on aloittanut tarkastuksen, jonka tarkoitus on selvittää, perustuuko hallituksen ilmastopolitiikka tutkittuun tietoon ja ovatko valitut toimenpiteet tarkoituksenmukaisia. VTV:n mukaan tehottomat ilmastotoimet saattavat käydä kalliiksi Suomelle. Ilmastolaki edellyttää, että ilmastopoliittisten suunnitelmien valmistelussa otetaan huomioon toimien kustannustehokkuus. Tämä korostaa sitä, että ilmastolain mukaisten menettelyjen seuraaminen on olennaista valtiontalouden kannalta.

Taakanjakosektorin lisätoimitarve

Kuten ilmastovuosikertomuksesta käy ilmi viimeisimpien skenaariotarkastelujen (PEIKKO) valossa päästövähennystarve suhteessa taakanjakosektorin vuoden 2030 velvoitteeseen ilman joustojen huomioon ottamista olisi 1,7 Mt CO2 -ekv. Skenaariossa ei kuitenkaan huomioida vielä kaikkia kuluneella hallituskaudella taakanjakosektorin ja erityisesti liikennepolitiikkaan tehtyjä heikennyksiä.

Taakanjakosektorilla ei nykytiedon valossa ole mahdollisuutta hyödyntää maankäyttösektorin joustoa vaan riski siitä, että maankäyttösektorin nieluvaje siirtyy taakanjakosektorille on todellinen. Maankäyttösektorin ilmastosuunnitelman päivittäminen uskottavaksi on tarpeen. Ilmastolain 16 §:n 1 momentin mukaan valtioneuvosto päättää seurannan perusteella *"tarvittaessa tavoitteiden saavuttamiseksi tarvittavista lisätoimista"*.

Maankäyttösektorin hiilinieluvajeen merkitys

Maa- ja metsätalousministeriön näkemys siitä, että maankäyttösektorin lisätoimet tuodaan eduskunnalle energia- ja ilmastostrategian ja KAISUn kautta ei ole ilmastolain mukainen menettely eikä takaa lain mukaista valmistelua, kuulemista tai eduskunnan ja sidosryhmien osallistumista. Avoin valmistelu on myös maa- ja metsätalousalalla toimivien etu.

Taakanjakosektorin tilanne

Taakanjakosektorin päästövähennysvelvoite vuodelle 2030 on 50%. Kuten ilmastovuosikertomuksessa todetaan, keväällä 2024 tehdyn arvion mukaan vuoden 2030 laskennallisesta päästötasosta jäädään nykytoimiskenaarion perusteella noin 1,7 Mt CO2 -ekv. Erityisesti liikenteen päästövähennyskehitys on hidastunut, ja hallituksen toimet tulevat hidastamaan kehitystä entisestään. Näitä vaikutuksia tulee tarkastella tulevissa politiikkaskenaarioissa, jotta niihin voidaan vastata riittävillä lisätoimilla. Suomen luonnonsuojeluliitto kiinnittää erityistä huomiota jakeluvelvoitteeseen sekä rakennusten erillislämmitykseen.

Suomi on sitoutunut puolittamaan liikenteen päästöt vuoteen 2030. Kuten ilmastopaneeli tuoreessa raportissaan toteaa, ottaen huomioon pääministeri Orpon hallituksen jo toteuttamat ja suunnittelemat muutokset liikenteen ilmastopolitiikassa, tieliikenteen päästöt eivät ole puolittumassa. Jakeluvelvoitteella on tässä kehityksessä keskeinen rooli. Hallitus on alentanut jakeluvelvoitetta 13,5 prosenttiin vuodelle 2024, sekä alentanut lisävelvoitetta 2 prosenttiin vuodelle 2024 ja kolmeen prosenttiin vuodelle 2025. Uusiutuvien polttoaineiden jakeluvelvoitteen alentamisen vuoksi tieliikenteen hiilidioksidipäästöt ovat vuosina 2023–2030 kumulatiivisesti 3,79 Mt CO2 suuremmat kuin WEM-2023-skenaarion mukaisilla tasoilla.

Jakeluvelvoitteen alentamisen lisäksi hallitus on esittänyt useita toimia, jotka toteutuessaan kasvattavat liikenteen päästöjä. Näihin lukeutuu liikennesähkön sisällyttäminen jakeluvelvoitteeseen, jakeluvelvoitteen joustomekanismin hyödyntäminen sekä jakeluvelvoitteen seuraamusmaksutasojen keventäminen. Liitto vastustaa näitä toimia. Liitto kiinnittää huomiota myös hallituksen esitykseen nostaa täyssähköautojen ja ladattavien hybridien verotusta. Toteutuessaan lakimuutos johtaisi hiilidioksidipäästöjen lisääntymiseen 0,03 megatonnilla vuoden 2030 tasolla.

Liitto huomauttaa, että EU:n taakanjakoasetuksen mukaisten päästövähennystavoitteesta lipsuminen on myös merkittävä taloudellinen riski valtiolle. Ilmastopaneelin mukaan jo pelkästään jakeluvelvoitteen muutoksen aiheuttama liikenteen päästöjen kasvu vuosina 2025–2027 voi johtaa siihen, että päästöyksiköitä joudutaan ostamaan jopa noin miljardin euron edestä.

Ilmastovuosikertomuksessa todetaan, että rakennusten erillislämmityksen päästöt ovat laskeneet viime vuosina öljylämmityksen vähenemisen ja rakennusten energiatehokkuuden paranemisen seurauksena. Suurin osa erillislämmityksen päästöistä aiheutuu öljylämmityksestä, josta luopumista edistetään avustuksilla. Öljylämmityksestä luopumiseen myönnettävä avustus on vauhdittanut merkittävästi lämmitysjärjestelmien muuttamista. Tätä avustusta ei kuitenkaan ole jatkettu. Suomen luonnonsuojeluliitto korostaa, että energiaremonttiavustuksiin ja energianeuvontaan on saatava pitkäjänteisyyttä ja resurssit on varmistettava seuraavalle 10–15 vuodelle.

Ilmastovuosikertomuksessa myös todetaan, että päästöjen odotetaan edelleen laskevan rakennuskannan uusiutumisen, korjausrakentamisen sekä energiatehokkuuden paranemisen seurauksena. Liitto huomauttaa, että energiatehokkuusdirektiivin kansallinen toimeenpano on tässä avainasemassa, ja Suomen tulisi pyrkiä ylittämään direktiivissä määritellyt minimitavoitteet. Lisäksi osana rakentamislakia säädettävän uusien rakennusten hiilijalanjäljen raja-arvoasetuksen tulee olla riittävä, jotta se ohjaa vähäpäästöisiin valintoihin ja sillä on oltava päästövähennysura vähintään vuoteen 2035 asti.

Kuntien ilmastotyö

Vaikka Suomesta löytyy useita ilmastotyön edelläkävijäkuntia, monet kunnat eivät ole vielä lähteneet mukaan aktiiviseen ilmastotyöhön. Kunnat ovat hyvin erilaisissa lähtötilanteissa. Mitä suuremmasta kunnasta väestöltään on kyse, sitä todennäköisempää on, että kunta on asettanut ilmastotavoitteen ja tekee jo aktiivista ilmastotyötä. Kuntaliiton ilmastokyselyn 2023 mukaan suurin haaste kuntien ilmastotavoitteiden saavuttamisen kannalta on resurssien riittävyys, jotka varsinkin pienissä kunnissa ovat hyvin rajalliset.

Luonnonsuojeluliitto on huolissaan hallituksen aikomuksesta heikentää ilmastolakia poistamalla sieltä kuntien velvollisuuden laatia ilmastosuunnitelmia. Ilmastolakiin (423/2022) lisättiin maaliskuussa 2023 kunnille velvoite laatia ilmastosuunnitelma ja päivittää se vähintään kerran valtuustokaudessa. Kuntien ilmastosuunnitelmilla voidaan ohjata erityisesti taakanjakosektorille kuuluvia päästöjä sekä suorin että välillisin keinoin.

Velvoitteen poistoa koskeva luonnos hallituksen esitykseksi oli lausunnoilla kesällä 2024. Lausuntoja kertyi asiaan 55 kappaletta ja niissä muistutettiin mm. velvollisuuden poiston edustavan epäjohdonmukaista ja poukkoilevaa ilmastopolitiikkaa. Ilmastosuunnitelmavelvoitteen poistamisen myötä heikennetään samalla ilmastolain 2 §:n tavoitetta varmistaa ilmastotoimien

oikeudenmukaisuus, sillä suunnitelmissa voidaan huomioida alueelliset ominaispiirteet sekä sidosryhmien näkemykset. Suunnitelmien laatimiseen suunnattu 2,8 miljoonan vuosittainen määräraha kunnille on jo peruttu ja Suomen ympäristökeskukselta puuttuu määrärahat lakisääteisen velvoitteen, eli kuntien päästötietopalvelun ylläpidon toteuttamiseksi.

Luonnon monimuotoisuus

Ilmastovuosikertomuksen mukaan on huomionarvoista, että luontokadon vastaiset toimet tukevat ilmastonmuutoksen hillintää ja siihen sopeutumista.

On arvioitu, että nykyisellään ilmastonmuutos
uhkaa suoraan lähes joka viidettä uhanalaisista ja silmälläpidettävistä lajeista Suomessa, ja tulevaisuudessa ilmastonmuutoksen edetessä paineet luonnon monimuotoisuudelle tulevat merkittävästi kasvamaan.

On perusteltua, että ilmastovuosikertomuksessa tarkastellaan luonnon monimuotoisuutta. Liitto yhtyykin ilmastovuosikertomuksen toteamukseen, että “ilmastonmuutosta ja luontokatoa hillitsevät toimet on tärkeää suunnitella niin, että ne tukevat toisiaan. Tämä on tärkeää paitsi toivottujen vaikutusten aikaansaannosten, myös julkisten varojen kustannustehokkaan käytön näkökulmasta.”

Vuosikertomuksessa nostetaan esiin, että “Uusiutuvan energian sijoittelu ja muut ilmastonmuutoksen hillinnän toimet, kuten aurinko- ja tuulivoimatuotannon sijoittelu, tulisi toteuttaa niin että ne eivät aiheuta kokonaisuutena luontokatoa.” Liitto muistuttaakin hallitusohjelman kirjauksista erityisesti aurinkovoimaan liittyen ja meneillään olevan alueidenkäyttölain uudistuksen sekä merituulivoimaa koskevan lainsäädännön kehittämisen mahdollisuuksista turvata luontoa uusiutuvan energian rakentamisen sääntelyn avulla.

Vuosikertomuksessa todetaan, että “ilmastolain tarkoittamissa suunnitelmissa huomioidaan luonnon monimuotoisuus. Johdonmukaisuuden lisäämistä tarvitaan edelleen erityisesti metsien ja muiden luonnonvarojen käyttöä koskevan ohjauksen kanssa.” Tämän vuoksi on erityisen huolestuttavaa, ettei hallitus ole valmistelemassa maankäyttösektorin ilmastosuunnitelman muuttamista ilmastolain 17 pykälän mukaisesti. Kyseessä on mahdollisuus ja lakisääteinen velvollisuus kustannustehokkaasti yhteensovittaa luonto- ja ilmastotoimia. Myös eduskunta on kirjelmässään EK 3/2024 vp edellyttänyt keskeisten ilmastopolitiikan suunnitelmien päivittämistä. Liitto odottaa valtioneuvoston noudattavan ilmastolakia ja valmistelevan uuden MISU:n viipymättä.

Lisätietoja:
Hanna Aho, ilmastoasiantuntija, hanna.aho@sll.fi, p. 040 628 9495